

Operatie Anadyr

De wereld balanceert in oktober 1962 op de rand van een derde wereldoorlog

Inleiding

Alles wijst er op dat de politieke en economische verhoudingen tussen de Verenigde Staten en Cuba nog dit jaar genormaliseerd gaan worden. President Obama en de Cubaanse leider Raúl Castro zijn beiden voornemens de strijdbijl van de in de jaren vijftig van de vorige eeuw ontstane politieke en militaire confrontatie te begraven.

Op 14 augustus jongstleden werd in aanwezigheid van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Kerry de ambassade van de Verenigde Staten in Havanna heropend. Voor wie de crisis rond Cuba bewust heeft meegemaakt blijven de oktoberdagen van 1962 in het geheugen gegrift als de gevaarlijkste periode in de Koude Oorlog.

Sovjetleider Chroesjtsjov speelde in 1962 een roekeloos machtsspel met de Verenigde Staten door zijn voornemen een onderzeebootbasis in de Cubaanse haven Mariel te bouwen. Zijn plan was om vanuit deze basis Golf-klasse onderzeeboten uitgerust met ballistische projectielen te laten patrouilleren nabij de oostkust van de Verenigde Staten. Daarnaast werden vier Foxtrot-klasse aanvalsonderzeeboten naar de Caribische Zee gestuurd. Een ander onderdeel van de Sovjetplannen was het op Cubaans grondgebied plaatsen en operationeel maken van grond-grond raketten met een kernlading. President Kennedy beschouwde dit als een niet te tolereren bedreiging van het grondgebied en de veiligheid van Amerika. De naam van deze offensieve Sovjetoperatie was *Anadyr*.

Het Amerikaanse National Security Archive in Washington is enkele jaren geleden begonnen met het voor publicatie vrijgeven van documenten met betrekking tot operatie *Anadyr* en documenten over de operaties van de Amerikaanse marine tegen Sovjetonderzeeboten in de wateren rond Cuba³.

Het navolgende artikel is gebaseerd op in oktober 2012 vrijgeven documenten van het genoemde archief in Washington.

Leeswijzer

Het begint met een verslag van de voormalige inlichtingenofficier van de Sovjetmarine *Vadim Pavlovich Orlov*. Hij was in 1962, in het kader van operatie *Anadyr*, met een zogenaamd OSNAZ-team (Signals Intelligence specialisten) geplaatst aan boord van de Foxtrot-klasse onderzeeboot B-59.

Hij beschrijft, als ooggetuige, de ellendige omstandigheden waarmee de Sovjet bemanningen geconfronteerd werden toen varende en vliegende eenheden van de Amerikaanse marine de onderzeeboten in een onontkoombare houdgreep hielden en deze aan de oppervlakte dwongen. Zijn commandant heeft toen op het punt gestaan een torpedo met een nucleaire oorlogskop richting de Amerikaanse marine-eenheden te lanceren. Hiermee zou ongetwijfeld een derde wereldoorlog een feit zijn geworden.

Vervolgens treft u enkele passages aan van een door *Anatoly, Petrovich Andreyev* tijdens de operatie bijgehouden dagboek. Ook deze jonge luitenant, wachtofficier aan boord van één van de onderzeeboten, beschrijft de ontberingen die de bemanning van zijn boot moest doorstaan.

Het artikel eindigt met een becommentarieerd uittreksel van het door het hoofdkwartier van de Noordelijke Vloot opgestelde operatieplan.

³ In mijn boek *Een Zee van Geheimen* (uitgeverij Boom, 2010) besteed ik ruime aandacht aan de spannende gebeurtenissen die zich daar in oktober 1962 hebben afgespeeld.

Verslag Vadim Pavlovich Orlov

Ik kan niet zeggen dat we bij de 69ste Brigade een warm welkom kregen. Als voorbereiding op de geplande lange reis moesten de boten extra levensmiddelen en reserveonderdelen meenemen en deze moesten in diverse compartimenten worden opgeslagen. Ook waren officieren van het Brigade hoofdkwartier aan boord ondergebracht.

Met andere woorden, ook zonder ons team leden de boten ernstig aan ruimtegebrek en overbevolking. En daar kwamen wij met onze apparatuur; bovendien hadden wij een aparte werkruimte nodig. Onze OSNAZ groep bestond uit negen man. Dat is meer dan normaal omdat enkelen van ons tot taak hadden op Cuba SIGINT-grondstations op te zetten.

Toen ik mij aan boord van de B-59 bij de commandant, kapitein 2e rang Valentin, Grigorievich Savtisky, meldde en hem mijn instructies liet lezen, reageerde hij bepaald onvriendelijk: "Dat is interessant, hoe ga jij dat doen, voor onze veiligheid zorgen?"

Zijn reactie was begrijpelijk. Een ervaren onderzeebootman met tegenover hem een vijfentwintigjarige luitenant die nog nooit aan boord van een onderzeeboot op een operationele missie had gevaren. Pas later, toen wij rapporten aan hem doorgaven met betrouwbare informatie over operaties van de ons omringende NAVO-eenheden, veranderde zijn houding ten opzichte van ons van een soms scherpe negatieve opstelling tot respect.

De onderzeebootbestrijdingseenheden van de tegenstander, speciaal de maritieme patrouillevliegtuigen, waren vanaf het begin van onze reis naar de Caribische Zee naar ons op zoek. Ondanks het feit dat wij, als OSNAZ-team, op de hoogte waren van het doel en de routes van onze missie, waren wij verrast door de omvang en intensiteit van het optreden van de tegenstander.

Het begon met amfibievliegtuigen van de Noorse luchtmacht die naar ons op zoek waren. Aangekomen in het gebied bij de Faeröer eilanden waren Shackletons van de Royal Air Force actief, later gevolgd door Amerikaanse Neptunes. Totdat wij de Saragossa Zee bereikten waren wij er, ondanks deze activiteiten, van overtuigd dat wij onopgemerkt waren gebleven. Daar aangekomen kregen ze ons te pakken.

Vliegtuigen van de ASW-carrier USS Randolph hadden ons verkend en volgens onze sonarmensen werden wij gevolgd door veertien oppervlakte eenheden. We konden deze enige tijd ontwijken maar uiteindelijk werden we ingesloten en volgden aanvallen met explosieven. Dit was voor de bemanning een zeer benauwende ervaring.

De batterijen van de boot raakten uitgeput en alleen de noodverlichting functioneerde. De temperatuur in de compartimenten was 45 tot 50 graden Celsius, in de machinekamer was het zelfs 60 graden. De atmosfeer aan boord was ondragelijk benauwd. Het CO2 niveau in de atmosfeer aan boord bereikte een kritische waarde en één van de wachtofficiëren viel flauw, een ander volgde en toen een derde. Ze vielen om als dominostenen.

De commandant bleef proberen een uitweg uit de omsingeling te vinden. Deze situatie duurde ongeveer vier uur. De Amerikanen gebruikten nu zwaardere explosieven, waarschijnlijk oefendieptebommen. Wij allen dachten dat dit voor ons het einde zou worden. Na de aanval kreeg de totaal uitgeputte commandant, die tevergeefs probeerde contact te zoeken met de Generale Staf, een aanval van razernij en gaf de officier die belast was met de inzet van de nucleaire torpedo opdracht het wapen inzetgereed te maken.

De emotionele Savitsky rechtvaardigde zijn opdracht door te schreeuwen dat de oorlog mogelijk al was uitgebroken terwijl wij aan het 'kopjeduikelen' zijn. "We gaan ze nu uit zee blazen. We zullen sterven maar we brengen ze allemaal tot zinken. Wij zullen onze marine geen schande aandoen".

De torpedo werd niet afgevuurd, Savitsky bleek, na verloop van enige tijd, in staat zijn woede te beteugelen. Na een heftige woordenstrijd met zijn eerste officier Vasili, Alexandrovich Arkhipov en de politieke officier Ivan, Semenovich Maslennikov besloot hij de boot naar de oppervlakte te brengen.

Later werd Arkhipov genoemd als de man die op dat cruciale moment zijn commandant weerhield van het lanceren van het kernwapen. Een echosignaal werd afgegeven wat in internationale navigatie reglementen betekent dat de onderzeeboot aan de oppervlakte zal komen. Onze achtervolgers verminderden daarop vaart.

V.A. Arkhipov

Foxrot B-59

Dagboek Anatoly, Petrovich Andreyev

Hier volgen enkele passages uit het dagboek van Anatoly, Petrovich Andreyev, wachtofficier aan boord van één van de vier onderzeeboten:

- 11 oktober, onze reis is begonnen. De laatste dagen waren wij van de rest van de wereld afgesloten. We werden zelfs voor de kust bevoorradt uit een varende magazijn.
- Het is nu onze 10e dag op zee en gisteren heeft de commandant verteld waar we naar toe gaan. Mijn slaapruijnte is volledig bezet. Aan de wand foto's van drie families die ons lachend aankijken.
- Wij zijn nu een halve maand onderweg en varen onder water. Het stampen en rollen is verschrikkelijk. Iedereen voelt hetzelfde, geen zeeziekte maar een steeds verder gaande uitputting door de bewegingen van de boot. Goed slapen is er niet meer bij, je moet je steeds ergens aan vasthouden, zelfs in je slaap als je niet uit je bed wil vallen. De brug is steeds gevuld met water en mijn ogen doen zeer door het zout. Zoet water is gerantsoeneerd.
- We worden twee weken lang heen en weer geslingerd voordat eindelijk de zee rustiger wordt en wij weer frisse lucht kunnen inademen. Op de brug van de boot is het prachtig, binnen in de boot is de situatie bijna ondragelijk. Toen we via de radio hoorden dat het winter werd in Moermansk konden we dat niet geloven. Het zeewater hier heeft een temperatuur van 27 graden en de lucht 28.

- Op de koelste plek aan boord is de luchttemperatuur boven de 35 graden. Daar word je op den duur gek van; de luchtvochtigheid is heel hoog. Ademen wordt steeds moeilijker. Iedereen draagt alleen een onderbroek en sandalen. Alleen de wachtofficier op de brug draagt een marinejack.

Actuele foto van A.P. Andreyev

- Vandaag gaf onze arts een demonstratie van zijn kunnen. Een bemanningslid had een blindedarmontsteking gekregen en moest worden geopereerd. De operatie slaagde. Vanaf morgen wordt het zwaar, we moeten in deze hitte onder water blijven.
- Inmiddels is de luchttemperatuur gestegen tot 57 graden. Wat moet er van ons terechtkomen als we dit nog een maand moeten volhouden? De temperatuur in de koelruimte is inmiddels gestegen tot + 8 graden.
- Eigenlijk weet niemand waar we aan toe zijn. Was er maar duidelijkheid, goed of slecht dat maakt niet uit.
- Ik heb nu de wacht en zoek door de periscoop de horizon af. Het is goed hier, frisse lucht, zonneschijn, kalme zee en zwermen vliegende vissen. De scheepsdienst is veranderd, we hebben nu shifts van acht uren. Mijn divisie ontbijt 's nachts om 3 uur en gaat naar bed om 6 uur in de namiddag. Ik begin daar aan te wennen.
- De Amerikanen beginnen ons te lokaliseren. Dag en nacht blijven ze in onze nabijheid terwijl wij onder water varen. Op het moment dat je denkt dat het allemaal niet erger kan worden beginnen langzaam maar zeker, de zenuwen van de commandant het te begeven.
- We bevinden ons in het hol van de leeuw en we mogen onze aanwezigheid niet verraden. Ze ruiken onze nabijheid en zijn naar ons op zoek. Gisteren werden we gedetecteerd maar konden gelukkig ontkomen. In de verte hoorden wij explosies. De situatie in de boot wordt bijzonder ernstig. Er zijn veel zieken, sommige vallen flauw en bijna iedereen heeft last van gezwollen voeten. Niemand kan meer slapen. Alle mannen hebben huiduitslag. De antiseptische zalf tegen deze uitslag druipt door de hitte over het gehele lichaam. Iedereen heeft erge dorst, maar het drinkwater wordt alleen gebruikt voor het koken van de maaltijden.
- Door de periscoop zie ik dat Amerikaanse marineschepen twee koopvaardij schepen hebben aangehouden om deze te inspecteren. Vliegtuigen dwingen ons weer onderwater te gaan. Ik wil dat dit over is, ik vecht liever dan dit. Ik zou willen dat we iets konden doen en dan naar huis gaan.

- Het ergste is dat de commandant een zenuwzinking heeft gekregen. Hij schreeuwt tegen iedereen en kwelt zich zelf. Het is duidelijk dat hij nog nooit een zelfstandige reis heeft gemaakt. Hij realiseert zich niet dat om te overleven hij zijn krachten, en die van zijn mannen, moet sparen. Hij is duidelijk paranoïde geworden. Ik heb met hem te doen.
- Onze arme arts kan zelfs bij zijn patiënten geen temperatuur meer meten omdat in de boot geen plek te vinden is met een temperatuur onder de 38 graden is. De koortsthermometers zijn niet meer af te lezen zijn.

Het operatieplan

Operatie *Anadyr* wordt door de Sovjetmarine uitgevoerd onder de codenaam *Kama* .

In maart en april 1962 beginnen de voorbereidingen hiervoor. Voor deelname aan deze operatie wordt het 20ste Operationele Onderzeeboot Squadron geformeerd bestaande uit eenheden van de 69ste Brigade de diesel torpedo-onderzeeboten B-4, B-36, B-59 en de B-130 (Foxtrot-klasse) en vier diesel raketonderzeeboten uitgerust met drie ballistische projectielen (Golf-II klasse). Vlaggenschip van het squadron is het Don-klasse onderzeebootmoederschip Dmitry Galkin. Het squadron staat onder commando van schout bij nacht L.F. Rybalko.

De commandant van de 69ste Brigade, schout bij nacht Yevseyev werd na de briefing in Moskou plotseling ziek en moest een dag voor aanvang van de operatie worden vervangen.

De commandanten van de vier Foxtrot-klasse onderzeeboten zijn de kapiteins-luitenant ter zee R.A. Ketov (B-4), A.F. Dubivko (B-36), V.S. Savitsky (B-59) en N.A. Shumkov (B-130).

De voorbereidingen voor de operatie worden op 30 september voltooid met het laden van 21 torpedo's met een conventionele oorlogskop en één torpedo met een nucleaire lading per boot.

Admiraal V.A. Fokin, eerste plaatsvervanger van de opperbevelhebber van de Sovjetvloot, sprak het personeel van de 69ste Brigade enkele uren voor het vertrek toe met de mededeling dat de brigade een speciale opdracht van de Sovjetregering moest gaan uitvoeren: onopgemerkt de oceaan oversteken en gebruik gaan maken van een nieuwe bases in één van de broederlanden.

'Zeer geheim' gemerkte enveloppen werden aan de commandanten uitgereikt met de opdracht deze pas te openen na het vertrek uit de Kola Baai. Aan de bemanningen mag het doel van de reis pas bekendgemaakt worden als de boten in de Atlantische Oceaan zijn.

De Foxtrot-klasse onderzeeboten vertrekken op 1 oktober uit Saida. Het vertrek van de Golf-klasse boten en het onderzeebootmoederschip met de staf zal plaatsvinden als de boten van de 69ste Brigade in Cuba zijn gearriveerd.

Nadat de eenheden de obstakels in de Noorse Zee, het gebied rond de Faeröer Eilanden en de barrière tussen New Foundland en de Azoren gepasseerd zijn nemen de boten in de week van 20 oktober aangewezen posities in de Saragossa Zee ten oosten van Cuba in.

Op dat moment ontdekten de Amerikanen de aanwezigheid van Sovjet raketten in Cuba en bereikten de spanningen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie een hoogtepunt.

Vanaf 22 oktober werd een zeeblokkade rond Cuba van kracht. Om deze blokkade af te dwingen en het zoeken naar onderzeeboten te intensiveren zond de Amerikaanse marine tweehonderd oorlogsschepen (waaronder onderzeebootjagers), tweehonderd patrouillevliegtuigen, vier vliegdekschepen met vijftig tot zestig vliegtuigen aan boord naar het gebied. Ook werd gebruik gemaakt van het stationaire akoestische Sound Surveillance System (SOSUS).

Inmiddels waren Amerikaanse EOV-walstations begonnen met het verstoren van de command en control radioverbindingen van en met de onderzeeboten. Praktisch elke bandwijdte werd gestoord wat resulteerde in vertragingen bij de ontvangst van berichten van het hoofdkwartier van de Sovjetvloot van enkele uren tot een volle dag.

Het zou niet lang duren voordat de overweldigende aanwezigheid van Amerikaanse eenheden in een relatief klein gebied de dieselonderzeeboten zouden ontdekken mede doordat de boten op geregelde tijden aan de oppervlakte moesten komen om de batterijen op te laden. Dat gebeurde dan ook. De B-130 kwam als eerste boven water doordat haar dieselmotoren defect geraakt waren.

De B-36 werd ontdekt door onderzeebootbestrijdingsvliegtuigen en door het patrouilleschip USS Charles P. Cecil.

De B-59 (met aan boord Vadim, Pavlovich Orlov, die in dit artikel aan het woord is) werd ontdekt en aan de oppervlakte gedwongen door maar liefst negen onderzeebootjagers en door vliegtuigen van het vliegdekschip USS Randolph. Toen deze boot uiteindelijk aan de oppervlakte kwam vlogen vliegtuigen twaalf keer op een hoogte van twintig meter over de boot waarbij zij salvo's met boordwapens afvuurden. Met zoeklichten werd geprobeerd de mensen op de brug te verblinden.

De B-4 werd ontdekt door patrouillevliegtuigen. Doordat op dat moment de boot volledig opgeladen batterijen had kon commandant Ryurik Ketov aan de achtervolging ontkomen en onderwater ontsnappen.

Actuele foto R. Ketov

Bij de jacht op de onderzeeboten maakte de Amerikaanse marine gebruik van explosieven van het 'Julie-Jezebel' locatiesysteem. De klap van deze explosies is moeilijk te onderscheiden van die van dieptebommen. Ook wordt niet uitgesloten dat tijdens de operaties dieptebommen zijn gebruikt omdat van drie van de vier boten radioantennes beschadigd waren.

Tijdens één van de achtervolgingen werd aan boord van de B-36 het geluid van een naderende torpedo opgevangen. Door snel

te duiken trof de torpedo geen doel. Toen de boot even later aan de oppervlakte kwam was het geschut en de torpedolanceerbuizen van de langs zij liggende USS Charles P. Cecil op haar gericht. Het feit dat de vier Foxtrot-klasse onderzeeboten niet geschikt waren voor operaties in tropische gebieden heeft sterk bijgedragen aan haar ontdekkingen:

- de boten waren niet uitgerust met airconditioning
- er was geen koelsysteem voor het opladen van de batterijen
- hoge luchtvochtigheid in de boot en gebrek aan zoet water
- de luchttemperatuur in sommige gevechtsposities (akoestische stations, elektrische centrales, voortstuwingsruimten e.d.) kon waarden bereiken van 50 tot 60 graden.

Dit alles heeft geleid tot falende apparatuur en de uitschakeling van bemanningsleden. Per man was slechts 250 gram zoet water per dag ter beschikking en dat in omstandigheden waarbij een mens het meeste transpireert en het organisme uitdroogt. Doordat men zich niet kon wassen kreeg iedereen ernstig geïnfecteerde huiduitslag.

Om aan het lijden van de mensen aan boord een einde te maken moesten de boten gedeeltelijk aan de oppervlakte komen om de boot te ventileren en de batterijen op te laden. Dit heeft ongetwijfeld geleid tot de ontdekking van de boten en het falen van dit deel van operatie *Anadyr*.

Bijdrage: Wies Platje